

فرهنگ و ایدئولوژی در عملکرد انجمن آثار ملی (مطالعه موردی فعالیت انتشارات و کتابخانه)

علیرضا اسماعیلی

Alirezaesmaili.ti@gmail.com

دانشجوی دکترا تاریخ، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

علی بیگدلی (نویسنده مسئول)

Alibigdeli.hist@yahoo.com

گروه تاریخ و باستان‌شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

مهرناز بهروزی

Mehrnaz_behroozi@yahoo.com

گروه تاریخ و باستان‌شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

فصلنامه علمی پژوهشی تاریخ (شاپا ۲۷۱-۲۰۰۸) - سال ۱۶ شماره ۶۱ - صفحه ۲۴-۵۹

تاریخ دریافت: ۹۹/۹/۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۲/۱۹

چکیده:

کتاب رسانه‌ای قدیمی است که علاوه بر انتقال اندیشه و میراث نسلی به نسل‌های بعد از خود، در عمومی‌کردن ایدئولوژی‌ها نیز تأثیر بسزایی دارد. از همین رو کتاب همچون رادیو و تلویزیون در عصر جدید، در دوره سنت و مدرن همواره ابزاری مهم و غیرقابل‌انکار در اشاعه ایدئولوژی حکومت‌ها بوده است. انجمن آثار ملی با بیش از نیم قرن فعالیت (۱۳۰۴-۱۳۵۷)، با رویکرد ناسیونالیسم باستانگرا و تجدد غربی، از نهادهای مهم فرهنگی دوره پهلوی بود که تألیف، ترجمه و نشر کتاب و نیز تأسیس کتابخانه بخش مهمی از فعالیت‌های آن را تشکیل می‌داد. این انجمن با فعالیت‌های خود، به‌ویژه در بخش فرهنگی و پژوهشی توانست تا حدود زیادی در احیا و بازشناسی تمدن و فرهنگ ایرانی و شاخصه‌های هویتی آن ایفای نقش کند، اما به دلیل فاصله موجود بین حاکمیت و ملت، در همراه ساختن توده مردم با اهداف فرهنگی خود ناکام بود. بعضاً نادیده گرفتن علایق مذهبی مردم باعث عمیق‌تر شدن این شکاف می‌شد؛ چنانکه در مواردی نیز این رویکرد انجمن اعتراض برخی از اعضای مذهبی انجمن را به همراه داشت. در این پژوهش با روش توصیفی و تحلیلی و بهره‌گیری گسترده از اسناد، نقش انجمن آثار ملی در اشاعه ایدئولوژی سلطنت پهلوی در حوزه چاپ و نشر کتاب مورد بررسی قرار گرفته است.

کلیدواژه‌ها: انجمن آثار ملی، ایدئولوژی، انتشارات، کتابخانه، فرهنگ

مقدمه

انجمن آثار ملی (سلف انجمن آثار و مفاخر فرهنگی)، یکی از با قدمت‌ترین و پادارترین انجمن‌های فرهنگی کشور است، که در اردیبهشت ۱۳۰۴، توسط گروهی از رجال سیاسی و فرهنگی متجدد اواخر دوره قاجار و اوایل عصر پهلوی، تأسیس شد. عبدالحسین تیمورتاش، سیدحسن تقی‌زاده، ارباب کیخسروشاهرخ، ابراهیم حکیمی، نظام‌الدین حکمت، حسن پیرنیا و نصرت‌الدوله فیروز، از جمله اشخاصی بودند که این انجمن را با رویکرد ناسیونالیسم باستانگرا و تجدد غربی، که شاخصه‌های ایدئولوژی سلطنت پهلوی بود، بنیان نهادند. شاخصه‌هایی که موجب نادیده گرفتن وجه دینی فرهنگ ایرانی شد. همین غفلت هم در تمام سال‌های سلطنت پهلوی موجب شکاف حاکمیت و ملت گردید. این شکاف در سال‌های منتهی به انقلاب اسلامی نمود بیشتری یافت. به طوری که نظرسنجی‌های واپسین سال‌های سلطنت پهلوی از گرایش شدید جامعه به مطالعه کتاب‌های دینی و مذهبی حکایت داشت؛ صدایی که حکومت پهلوی مایل به شنیدنش نبود.

فعالیت این انجمن تا قبل از پیروزی انقلاب اسلامی به دو دوره تقریباً مجزا تقسیم می‌شود. دوره اول، با حدود یک دهه فعالیت، تا اوایل سال ۱۳۱۴ به طول انجامید. تهیه فهرست بناهای تاریخی و آثار باستانی سراسر ایران و ساخت آرامگاه حکیم ابوالقاسم فردوسی، با بهره‌گیری از نمادها و نشان‌های باستانی و نیز برگزاری هزاره‌وی، از مهمترین فعالیت‌های انجمن در این دوره بود. فعالیت دوره اول انجمن، به دلایل گوناگونی، از جمله بدگمانی و سوءظن رضاشاه نسبت به رجال و شخصیت‌های قدرتمند پیرامون خود، که شامل برخی از بنیانگذاران اصلی انجمن آثار ملی نیز می‌شد، چند سالی به تعطیلی کشانده شد.

دوره دوم فعالیت انجمن، از آذرماه ۱۳۲۳ شروع شد. فعالیت این دوره در ابعادی وسیع‌تر از گذشته، با ساخت آرامگاه و مجسمه مفاخر فرهنگی و شخصیت‌های سیاسی، کمک به مرمت و بازسازی بناهای تاریخی و آثار باستانی و چاپ و نشر آثار فرهنگی، متون کهن و کتاب‌های ادبی و تاریخی همراه بود. در این پژوهش، با روش توصیفی و تحلیلی، عمدتاً مبتنی بر اسناد، به ویژه اسناد

منحصر به فرد بایگانی راکد انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، برای نخستین بار بخش مهمی از اقدامات انجمن آثار ملی در چاپ و نشر بیش از ۱۵۰ عنوان کتاب تاریخی و نسخه خطی و نیز تأسیس کتابخانه، به صورت مستقل مورد بررسی و واکاوی قرار گرفته است. هدف اصلی این پژوهش بررسی نقش انجمن آثار ملی در معرفی مفاخر فرهنگی، شخصیت‌های علمی، رجال سیاسی و بناهای تاریخی از طریق چاپ و نشر کتاب و تأسیس کتابخانه است.

۱. انتشارات انجمن

انجمن آثار ملی تقریباً همزمان با آغاز فعالیت‌هایش، یکی از موضوعاتی که به عنوان ابزاری مؤثر برای اشاعهٔ ایدئولوژی سلطنت پهلوی همیشه مورد توجه متولیان‌ش بود و به آن اهتمام می‌ورزیدند، تألیف، چاپ و نشر کتاب بود. چنانکه یکی از مهمترین دستاوردهای کنگرهٔ هزارهٔ فردوسی، به‌عنوان نخستین طرح بزرگ انجمن، آماده‌سازی و چاپ مجموعه مقالات این کنگره و نسخه‌هایی از شاهنامه بود که قبلاً در دسترس عموم قرار نداشت.

انجمن آثار ملی در صدد بود در کنار ساخت آرامگاه و مجسمه برای بزرگان و مفاخر ایران، آثار آنان یا تحقیقات پژوهشگران درخصوص آن‌ها را چاپ و منتشر کند. در بسیاری از موارد نیز این تحقیقات و پژوهش‌ها به سفارش انجمن صورت می‌گرفت (بایگانی راکد انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، اسناد: ۱۳۹۸/۶-۱). از سال ۱۳۴۰ به بعد که عوارض سیمان (یک ریال از هر کیسه سیمان) به درآمدهای انجمن آثار ملی افزوده شد، فعالیت‌های بخش کتاب آن رفته‌رفته گسترش یافت و در سال‌های بعد، موضوع کتاب به یکی از مهمترین مباحث مهم در مذاکرات جلسات هیئت مؤسسين انجمن آثار ملی تبدیل شد. چنانکه در برخی جلسات این هیئت که مهمترین تشکیلات تصمیم‌گیر در انجمن بود، دستور جلسه و موضوع اصلی در آن، کتاب بود.

در فهرست تعهدات بودجهٔ سال ۱۳۴۰ انجمن آثار ملی، ۵۰۰/۰۰۰ ریال برای حق‌التألیف و چاپ کتاب‌های مربوط به نادرشاه افشار و ۵۰۰/۰۰۰ ریال برای حق‌التألیف و چاپ کتاب‌های مربوط به عمر خیام و عطار نیشابوری در نظر گرفته شده بود (مارجا: ۵۰۱۶۹). این رقم در سال ۱۳۵۵ به

۱۱/۶۱۲/۵۱۰ ریال رسید (همان: ۶۰۲۵۳) که نشان از رشد قابل توجه این بخش از فعالیت‌های انجمن آثار ملی داشت. به طوری که محسن فروغی، نایب‌رئیس هیئت‌مدیره انجمن، معتقد بود: «یکی از کارهای بسیار موردپسند و مهمی که انجمن آثار ملی بعد از کمک به مرمت بناهای تاریخی انجام می‌داد»، چاپ و نشر کتاب است (بایگانی راکد انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، صورت‌جلسه: ۳۰۸). اما از دهه ۱۳۴۰ به بعد، نشر کتاب در فعالیت‌های انجمن آثار ملی، بر ساخت بناهای یادبود و آرامگاه برای مفاخر فرهنگی و بزرگان سیاسی ایران سبقت گرفت و به یکی از مهمترین فعالیت‌های آن تبدیل شد. چنانکه وقتی در سال ۱۳۴۹، صادق رضازاده‌شفق، در جلسه هیئت مؤسسين، سؤال کرد که آیا سازمان ملی حفاظت آثار باستانی ایران مقالات تحقیقی را که در جراید و مجلات چاپ می‌شود، جمع‌آوری و به صورت رساله یا کتاب چاپ می‌کند یا نه؟ محمود مهران، عضو دیگر هیئت مؤسس انجمن، پاسخ داد:

کارهای تعمیراتی بناهای تاریخی و آثار باستانی کشور، سازمان ملی حفاظت آثار باستانی را به خود مشغول داشته است، لذا آنطور که شایسته باشد به امور انتشارات فعالیت‌های علمی و تحقیقی پرداخته است و [...] انجمن آثار ملی انصافاً در این مورد توفیق قابل ملاحظه‌ای تحصیل کرده است (همان: ۲۹۹).

کتاب‌هایی که به وسیله انتشارات انجمن آثار ملی چاپ و منتشر می‌شد، اصولاً شامل دو بخش بود: کتاب‌هایی درخصوص آثار باستانی و تاریخی ایران که چاپ آن‌ها جزو وظایف اصلی این انتشارات محسوب می‌شد و کتاب‌های مربوط به بزرگان که انجمن برای بزرگداشت و ساخت آرامگاه و مجسمه آنان اقدام می‌کرد. چاپ و نشر این دو بخش مستقیماً توسط انتشارات انجمن صورت می‌گرفت. اما کتاب‌هایی که خارج از این دو دسته بود، چاپ و نشر آن‌ها منوط به طرح و بررسی در جلسات هیئت مؤسسين بود. این کتاب‌ها می‌بایستی قبل از چاپ به وسیله یکی از اعضای هیئت مذکور مطالعه می‌شد و در صورت تصویب هیئت مؤسسين، در زمره انتشارات انجمن قرار می‌گرفت (همان: ۳۰۸).

با گسترش فعالیت انتشارات انجمن آثار ملی، تعداد کتاب‌هایی که از خارج از انجمن برای چاپ و نشر پیشنهاد می‌شد روز به روز افزایش می‌یافت و این مسئله باعث تشکیل «کمیته کتاب» در اواخر سال ۱۳۵۴ شد (همان: ۳۵۳). تا قبل از تشکیل این کمیته، چنانکه قبلاً اشاره شد، موضوعات مربوط به کتاب در جلسات هیئت مؤسسين مطرح می‌شد و بخش قابل توجهی از وقت جلسات این هیئت را به خود اختصاص می‌داد.

انتشارات انجمن آثار ملی ابتدا فاقد آیین‌نامه مدونی بود و کارهای خود را براساس آیین‌نامه دانشگاه تهران انجام می‌داد. به مرور با بررسی آیین‌نامه‌های دانشگاه تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب و بنیاد فرهنگ ایران، پیش‌نویس آیین‌نامه‌ای برای انتشارات انجمن تهیه شد که پس از طرح و بررسی در جلسات هیئت مؤسسين انجمن، نسخه نهایی آن در جلسه مورخ چهاردهم دی ۱۳۵۴ به تصویب رسید. از این تاریخ به بعد، این مصوبه مبنای اقدام در این زمینه قرار گرفت (مصطفوی، ۱۳۵۵: ص ۸۸).

به نظر می‌رسد برخی اعضای انجمن آثار ملی، بنا بر بعضی محذورات، از جمله ملاحظات سیاسی، از پیشنهاد دخل و تصرف در محتویات کتاب‌هایی که به وسیله انجمن چاپ و منتشر می‌شد ابایی نداشتند؛ چنانچه عبدالعلی کارنگ در نامه‌ای که در هفتم اسفند ۱۳۵۱ به انجمن آثار ملی نوشت، ضمن گزارش سفر عیسی صدیق‌اعلم، عضو هیئت مؤسس انجمن، به تبریز و ملقب کردن وی به «پدر فرهنگ جدید کشور»، در خصوص مذاکراتش با او درباره کتابش، که انتشارات انجمن به تازگی با عنوان «آثار تاریخی شهرستان تبریز»، چاپ و منتشر کرده بود، اظهار داشت:

قسمت مهمی از کتاب را خوانده بودند. یک ساعت و نیم از مشروطه و مرحوم ثقه‌الاسلام و تحصیلاتشان در فرانسه و انگلستان سخن رفت. ایشان معتقد بودند که درباره قهرمانان مشروطیت نباید پاره‌ای از واقعیات نوشته شود. جناب دکتر زاهدی، رئیس دانشگاه تبریز نیز، در بحث ما بودند و هر دو تأیید و تصدیق فرمودند که کتاب‌های انجمن آثار ملی تحقیقی‌اند نه تبلیغی و ما باید از حماسه‌سرایی بپرهیزیم و به ارائه حقایق افتخارآمیز گذشته بپردازیم (بایگانی راکد انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، اسناد: ۲۴۳۹).

۱-۱. گسترش دامنه فعالیت انتشارات انجمن

همچنان که بر تعداد کتاب‌های انتشارات انجمن افزوده می‌شد، دامنه فعالیت‌های آن نیز گسترش می‌یافت. ارسال کتاب‌های فارسی به کشورهای خارجی برای ترویج زبان فارسی، یکی از دغدغه‌های متولیان انجمن بود. از همین رو در جلسه دهم مهر ۱۳۵۶ هیئت مؤسسين انجمن، پیشنهاد شد صد هزار جلد بر هفت میلیون جلد کتاب درسی که در ایران چاپ می‌شود افزوده گردد تا برای ترویج زبان فارسی، به کشورهای خارجی ارسال شود (همان، صورتجلسه: ۳۶۵). انجمن نسبت به اینکه «مطالب کتاب‌ها و مقالات بدون توجه به دستور زبان فارسی تهیه و منتشر می‌شود» نیز حساس بود و از دولت انتظار داشت نسبت به احیای زبان فارسی توجه کافی نماید تا از این وضع اسفبار موجود نجات پیدا کند (همان: ۳۶۱). همچنین انجمن آثار ملی درصدد برآمد برای جلوگیری از تحریف واقعیت‌ها درخصوص مشاهیر ایران در مراکز علمی جهان و دایره‌المعارف‌ها، رسالات مستند و مستدلی نوشته و به مراکز دایره‌المعارف جهان بفرستد تا براساس آن‌ها این مشاهیر معرفی شوند (همان: ۳۶۷). با چنین نگاهی، انجمن درصدد بود مرجعیت علمی درباره تاریخ و فرهنگ ایران از مراکز علمی و دانشگاهی خارج از ایران به داخل منتقل شود؛ هدفی که با توجه به شیفتگی برخی از رجال سیاسی به غرب، با چالش‌هایی مواجه بود.

بر همین مبنا در خرداد ۱۳۵۵، در جریان بازدید امیرعباس هویدا، نخست‌وزیر، از انجمن آثار ملی، هنگامی که وی از ضرورت تأسیس انستیتو یا جمعیتی برای نوشتن تاریخ ایران سخن گفت و از سپردن این کار به بنیاد پهلوی و اختصاص پنج میلیون ریال از سوی دولت برای شروع کار خبر داد، جعفر شریف‌امامی، عضو هیئت مؤسس انجمن، به پیشگام بودن انجمن در این زمینه و استحقاق انتشارات آن برای این کار اشاره کرد و گفت: «انتشارات انجمن مقدمه و مدارک خوبی برای نوشتن تاریخ ایران می‌باشد» (همان: ۳۵۶). البته یک سال پیش از این تاریخ، وزارت دربار، مبلغ سی هزار دلار در اختیار رومن گیرشمن قرار داده بود تا به مناسبت جشن‌های ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی، کتابی درباره ایران بنویسد. گیرشمن نیز درصدد برآمد از محل بهره این پول، جایزه‌هایی را برای کتاب‌هایی که بعد از این درباره ایران نوشته می‌شد، تعیین کند (همان: ۳۵۱).

انجمن آثار ملی علاوه بر چاپ و نشر مستقیم کتاب، از چاپ و نشر کتاب‌هایی که موضوع آن‌ها در راستای اهداف و وظایف انجمن بود و به وسیله ناشران دیگر چاپ می‌شد، حمایت می‌کرد. همچنین منشورات خود را به صورت رایگان برای نخبگان فرهنگی و شخصیت‌های بزرگ علمی و مذهبی، کتابخانه‌های عمومی سراسر کشور، دانشگاه‌ها و مراکز ایران‌شناسی و مؤسسات باستان‌شناسی داخل و خارج از کشور ارسال می‌کرد و در مواردی نیز به مبادله کتاب با آنان می‌پرداخت (مارجا: ۵۶۵۷۸؛ ۷۲۴۱۴).

انجمن آثار ملی، در سال ۱۳۵۵، به رئیس کتابخانه انجمن، فاطمه مهران، و محمد غلامرضایی، که شناخت کاملی نسبت به کتاب‌ها و منشورات انجمن داشت، مأموریت داد فهرست کاملی از انتشارات انجمن آثار ملی و کتاب‌ها و نسخ خطی موجود در کتابخانه انجمن تهیه نمایند. براساس این فهرست، تا آذرماه ۱۳۵۶، انجمن آثار ملی، ۱۳۴ عنوان کتاب، در موضوعات مختلف، منتشر کرده بود که این تعداد تا سال ۱۳۵۷ به بیش از ۱۵۰ عنوان رسید (مهران و غلامرضایی، ۱۳۵۶). کتاب‌هایی که انجمن آثار ملی چاپ و منتشر می‌کرد، در موضوعات مختلف، از جمله آثار مفاخر فرهنگی و علمی، شرح احوال و آثار بزرگان، کتاب‌شناسی، یادنامه، باستان‌شناسی، جغرافیای تاریخی، فرهنگ‌ها، تاریخ و ادبیات بود. به نظر می‌رسد دفتر مخصوص شاهنشاهی بر فعالیت‌های انتشارات انجمن نظارت داشته است، زیرا تقریباً نسخه‌ای از تمامی این کتاب‌ها به دفتر مذکور ارسال می‌شد و بنا به پاسخ‌های این دفتر، شاه از چاپ و نشر این منشورات اعلام رضایت می‌کرد (بایگانی راکد انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، صورتجلسه: ۲۸۵ و ۲۹۸).

۱-۲. انتشارات انجمن و هزاره فردوسی

انجمن آثار ملی سعی می‌کرد به مناسبت‌های مختلف و براساس رویکرد هویت‌گرا و ملی‌گرایانه خود، بر تعداد کتاب‌های چاپ و منتشر شده‌اش بیفزاید؛ در سال ۱۳۵۰ به مناسبت سال کورش، یازده عنوان کتاب در موضوعات گوناگون منتشر کرد که چهار عنوان آن درخصوص شاهنامه بود (مارجا: ۷۲۴۱۴). چاپ آثار انجمن به مناسبت برگزاری هزاره‌های فردوسی و ابن‌سینا نیز قابل توجه بود.

به مناسبت هزاره فردوسی که در سال ۱۳۱۳، به وسیله انجمن آثار ملی در تهران و توس برگزار شد، مقالاتی توسط پژوهشگران ایرانی و مستشرقین ایرانی‌شناسی که به ایران دعوت شده بودند، در موضوعات مختلف، از جمله هنرهای زیبای ایران در عصر فردوسی، مقام شاهنامه در ادبیات دنیا و نفوذ فردوسی در هندوستان به زبان‌های فارسی، انگلیسی و فرانسه ارائه شد. در اواسط سال ۱۳۱۴، اداره کل نگارش وزارت فرهنگ، این مقالات را آماده چاپ کرد. اما یک رویداد باعث شد چاپ و نشر این مقالات حدود یک دهه به تأخیر افتد. در این زمان مقاله سیدحسین تقی‌زاده با عنوان «جنبش ملی ادبی»، در مجله تعلیم و تربیت، ارگان رسمی وزارت معارف، در انتقاد از افراط در واژه‌گزینی‌های فرهنگستان، در شهریور ۱۳۱۴ چاپ شد. در این مقاله در انتقاد از «لغات اختراعی»، به دخالت شاه در کاری نامربوط کنایه زده شده و آمده بود: «این کار اهل علم است که از این مقوله بصیرتی داشته باشند و این با حکم و اینها نمی‌شود». قسمتی از مقاله هم طعنه‌ای به دخالت شاه نظامی در این کار بود که به مذاق رضاشاه خوش نیامد: «از قدیم گفته‌اند که شمشیر در کار قلم نباید مداخله کند» (تقی‌زاده، ۱۳۶۸: صص ۲۵۷-۲۵۶). مدیر مجله مورد بازجویی و مواخذه قرار گرفت و چاپ مجموعه مقالات هزاره فردوسی به تعویق افتاد. تا آنکه در دی ماه ۱۳۲۲ که دیگر رضاشاه بر اریکه قدرت نبود، این مقالات با پی‌گیری لطفعلی صورتگر، با عنوان هزاره فردوسی چاپ و منتشر شد (صدیق، ۱۳۵۴، ج ۲: ص ۲۱۵). روایت تقی‌زاده از این مسئله در کتاب خاطراتش نشان می‌دهد چاپ این مقاله در دسر زیادی برای او ایجاد کرد و شاه نسبت به نوشته‌های او حساس شد. از همین رو وی ماندن در ایران را دیگر به صلاح خود ندانست و به آلمان رفت (تقی‌زاده، همان: ص ۲۵۸).

علاوه بر مجموعه مقالات کنگره فردوسی، به سفارش انجمن، افرادی همچون عباس اقبال آشتیانی، محمد قزوینی و سیدحسین تقی‌زاده، با کمک سفارتخانه‌های ایران اقدام به شناسایی نسخ شاهنامه در کتابخانه‌های خارج و نیز داخل کشور نمودند. بدین ترتیب شاهنامه فردوسی که نسخ چاپی آن تا آن زمان کمیاب و گران بود، چاپ و در اختیار عموم قرار گرفت (ساکما: ۲۴۰۰۰۵۷۹۸، ۲۹۷۰۲۲۱۵۴، ۲۹۷۰۱۴۵۹۷). نیمی از شاهنامه در پنج جلد، به قطع وزیری، به کوشش عباس اقبال

و مجتبی مینوی، در سال ۱۳۱۳، و نیمی دیگر آن در پنج جلد دیگر، به همت سعید نفیسی و سلیمان حییم، در سال ۱۳۱۴، چاپ و منتشر شد. همچنین خلاصه شاهنامه در بیست هزار بیت، به کوشش محمدعلی فروغی تهیه و سپس چاپ و منتشر شد (صدیق، همان: صص ۲۳۴-۲۳۳).

شعاع‌الدوله دیبا هم، به پیشنهاد خودش، از طرف انجمن مأمور شد علاوه بر تهیه عکس از نسخ خطی شاهنامه در لنینگراد، نسبت به مذاکره با مقامات روسی برای بازگرداندن نسخ خطی که ژنرال پاسکویچ هنگام جنگ‌های ایران و روس از کتابخانه شاه‌صفی در اردبیل به روسیه برده و در مقابل آن قبض سپرده بود، اقدام کند (بایگانی راکد انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، صورتجلسه: بیستم اردیبهشت ۱۳۱۳).

به مناسبت تجدید بنای آرامگاه فردوسی نیز یادنامه‌ای حاوی مقالات دانشمندان و محققین برجسته به درخواست انجمن آثار ملی تهیه و تدوین شد و در آبان ۱۳۴۹ توسط انتشارات انجمن چاپ و منتشر گردید (یادنامه فردوسی، ۱۳۴۹: صص ۲۲۲ - ۱).

۳-۱. انتشارات انجمن و هزاره ابن سینا

یکی از نتایج مهم برگزاری هزاره ابن سینا در سال ۱۳۳۳، چاپ و نشر بسیاری از آثار ابن سینا و انجام تحقیقات و پژوهش‌هایی در خصوص ابعاد مختلف شخصیت او، به سفارش انجمن آثار ملی، بود. این اقدامات از همان اولین سال‌های مطرح شدن برگزاری هزاره ابن سینا، با لحاظ نمودن وجه تمدنی و اندیشه‌ای او، در دستور کار انجمن آثار ملی قرار گرفت. با توجه به حجم بالای نشریات هزاره ابن سینا، کمیسیونی با عنوان «کمیسیون نشریات بوعلی»، با حضور اشخاصی همچون سیدحسن تقی‌زاده، علی‌اصغر حکمت، امان‌الله جهانبانی، جلال همایی، موسی عمید، محمود نجم‌آبادی، سیدمحمد مشکوه و غلامحسین صدیقی تشکیل شد و با برگزاری جلسات متعدد، در خصوص نشریات هزاره ابن سینا تصمیم‌گیری کرد (بایگانی راکد انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، اسناد: ۱۳۹۸/۵-۳۱).

در یکی از جلسات این کمیسیون که در آبان ۱۳۲۸ تشکیل شد، مقررگردید سیدحسن تقی‌زاده «رساله‌ جامعی در شرح و کیفیت زندگی و بیوگرافی و آثار و عقاید و تألیفات» ابن‌سینا تهیه کند و سایر اعضای کمیسیون هم رساله‌های دیگری برای بررسی ابعاد مختلف زندگی ابن‌سینا بنویسند و رساله‌ تقی‌زاده به عنوان مقدمه‌ نشریه‌های انجمن در این زمینه قرار گیرد. در این جلسه درخصوص نوع کاغذ، قطع، مطالب پشت جلد و حتی نمونه‌ حروف و نحوه‌ ویرایش این رسالات نیز تصمیم‌گیری می‌شد (همانجا).

در مهر ماه ۱۳۲۷، انجمن آثار ملی از حاج‌حسین‌آقا ملک (رئیس کتابخانه‌ ملک) خواست با توجه به اینکه تا آن زمان «جامع‌ترین محل و مرجع آثار» ابن‌سینا در کتابخانه‌ ملک است، تسهیلات لازم را در اختیار سیدمحمد مشکوه، غلامحسین صدیقی، موسی عمید و محمود نجم‌آبادی، برای تحقیق و پژوهش درخصوص ابن‌سینا قرار دهد (همان: ۲۶۴). انجمن آثار ملی با درخواست احمد آرام نیز مبنی بر سفارش تنقیح، ترجمه یا تلخیص آثار ابن‌سینا به وی موافقت کرد (همان: ۱۳۹۸/۵-۳۲). همچنین وزارت فرهنگ از وزارت خارجه تقاضا کرد سفارتخانه‌های ایران از ایران‌شناسان و خاورشناسان برای همکاری در برگزاری جشن ابن‌سینا دعوت به عمل آورند و تحقیقات آنان درخصوص ابن‌سینا را برای چاپ در کتاب‌ها و نشریاتی که به این مناسبت در دست اقدام است دریافت نمایند (همان: ۱۷۳۶/۹۴۴۵). همزمان قاسم غنی، سفیر ایران در آنکارا، تلاش گسترده‌ای برای تهیه و ارسال فهرست‌های تهیه شده از آثار ابن‌سینا در کتابخانه‌های استانبول، بورسا، قونیه، آنکارا و سایر نقاط ترکیه به عمل آورد و در این کار از کمک پروفیسور ریتز، مستشرق کتاب‌شناس آلمانی و کشیش دومینکن «الاب فنواتی» بهره گرفت (همان: ۷۹۴).

مجتبی مینوی به منظور حمایت از چاپ آثار مهم ابن‌سینا، از انجمن آثار ملی خواست از چاپ رسالات فارسی غیر مهم ابن‌سینا، که برخی از آنها اصلاً متعلق به ابن‌سینا نیست، خودداری کند و به جای آن‌ها، اقدام به چاپ کتب مهم عربی وی نماید. برای این کار هم پیشنهاد داد از یحیی مهدوی و برادرش، اصغر، که عکس تعدادی از نسخ خطی آثار ابن‌سینا را تهیه کرده‌اند کمک بگیرد (همان: ۱۳۹۸/۵-۳۳). نکته‌ مهم اینکه در معرفی و بزرگداشت ابن‌سینا، برخلاف فردوسی، به جای

وجه هویتی، بر وجه تمدنی تأکید می‌شد. در این تأکید، نقش و سهم ایرانیان در تمدن اسلامی جایگاه خاصی داشت. همچنین مجتبی مینوی به سفارش انجمن آثار ملی، شخصاً رساله‌ای به انگلیسی درخصوص زندگی و آثار ابن سینا و اقدامات انجمن برای برگزاری هزاره ابن سینا تهیه کرد (همان: ۲۶۸۹).

انجمن نسخه دانشنامه علایی را که در تملک عباس اقبال بود، برای طبع و نشر خریداری کرد (همان: ۳۰۱۲). این کتاب بر اساس قراردادی که بین دانشگاه تهران و یونسکو منعقد شد، به وسیله هانری ماسه، مستشرق فرانسوی، با همکاری محمد آشنا به فرانسه ترجمه شد (همان: ۶۸۹). سعید نفیسی نیز در ازای دریافت بیست هزار ریال از انجمن آثار ملی، رساله‌ای بیست و پنج صفحه‌ای درخصوص ابن سینا، به زبان فرانسه نوشت (همان: ۳۵۸۸).

پس از برگزاری جشن هزاره ابن سینا، کتاب «جشن نامه ابن سینا» براساس قراردادی بین ذبیح‌الله صفا و انجمن آثار ملی، در چهار مجلد، زیر نظر و همکاری علی اصغر حکمت، به زبان‌های فارسی، انگلیسی، آلمانی و فرانسه تهیه شد (همان: ۱۳۹۸ / ۵-۳۴). این کتاب که در سال ۱۳۸۴ به وسیله انجمن آثار و مفاخر فرهنگی تجدید چاپ گردید، مجموعه‌ای است از تمامی سخنرانی‌های علمی که محققان حاضر در هزاره ابن سینا، درخصوص احوال و آثار، عقاید و آراء و اهمیت عصر ابن سینا ایراد کرده‌اند. در مجموع به مناسبت هزاره ابن سینا ۲۴ عنوان کتاب به وسیله انتشارات انجمن آثار ملی چاپ و منتشر شد (نجم‌آبادی، ۱۳۵۳: صص ۵۴-۴۶؛ معصومی، ۱۳۵۵: صص ۱۰۵-۱۰۲).

۴-۱. نشریه انجمن آثار ملی

انجمن آثار ملی در کنار چاپ و نشر کتاب، اقدام به نشر مجله‌ای به نام «نشریه انجمن آثار ملی»، به صاحب امتیازی و مدیر مسئولی مرتضی مدرس‌نمود. شاید بتوان گفت انجمن در این باره بسیار دیر اقدام کرد. با افول روزنامه‌نگاری سیاسی در دوره رضاشاه، بسیاری از روزنامه‌نگاران به انتشار مجلات علمی و فرهنگی روی آوردند. بعضی از وزارتخانه‌ها، مانند وزارت فرهنگ و وزارت خارجه، با انتشار مجلات فرهنگی، در این زمینه پیشتاز بودند و کارنامه‌ای پربارتی داشتند. از

مهمترین افرادی که در این دوره در انتشار مجلات فرهنگی صاحب‌نام هستند، می‌توان به حبیب یغمایی، علی‌اصغر حکمت، محمود افشار یزدی و مجتبی مینوی اشاره کرد.

یکی از اهداف اصلی تهیه نشریه انجمن چاپ و نشر مقالاتی درخصوص آثار باستانی و بناهای تاریخی بود (بایگانی راکد انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، صورتجلسه: ۳۵۵). به همین دلیل بخش قابل توجهی از مقالات شماره‌های چاپ شده، به این موضوعات اختصاص داشت. بخش دیگری نیز مربوط به گزارش عملکرد بخش‌های مختلف انجمن آثار ملی بود. از این نشریه چهار شماره در سال ۱۳۵۵ منتشر شد (نشریه انجمن آثار ملی، ۱۳۵۵: ص ۸۸). این مجله به دلایل نامعلومی، براساس تصمیم سیصد و شصت و سومین جلسه هیئت مؤسسين انجمن، در ۲۹ خرداد ۱۳۵۶، تعطیل شد و با مرتضی مدرس‌سی که مدت دو سال و دو ماه در انجمن خدمت کرده بود، تسویه حساب گردید (بایگانی راکد انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، صورتجلسه: ۳۵۵).

در این صورت جلسه هیچ‌گونه اشاره‌ای به علت تعطیل شدن این نشریه نشده است. شاید اوضاع بد اقتصادی کشور که از پی ولخرجی‌های اوایل دهه پنجاه در حال رخ عیان‌کردن بود، در این تصمیم مؤثر بوده است. سلطنت پهلوی که از وجه هویتی و تمدنی گذر کرده و پا در کیش شخصیت شاه گذاشته بود، با برگزاری جشن‌های تاجگذاری و شاهنشاهی، هزینه‌های گزافی بر کشور تحمیل کرده بود؛ جشن‌هایی که بیش از آن‌که در پی القای عظمت ایران باشد، القای عظمت محمدرضا شاه را منظور نظر داشت.

۲. کتابخانه انجمن آثار ملی

از سال ۱۳۴۷ که منزل امیر بهادر (حسین پاشازاده)، وزیر دربار و وزیر جنگ مظفرالدین شاه، به محل استقرار انجمن آثار ملی تبدیل شد، مقدمات تأسیس کتابخانه انجمن نیز فراهم گردید (همان: ۲۸۴). این کتابخانه در مهرماه ۱۳۴۷، در محل کنونی ایجاد شد (مارجا: ۷۲۴۱۴). سپس در سال ۱۳۴۸، «با تهیه قفسه، خانه‌بندی و میز قرائت و خرید کتب خوب»، این کتابخانه شکل گرفت (بایگانی راکد انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، صورتجلسه: ۲۸۵) و با تحویل ۱۰۶ جلد کتاب به

فاطمه مهران، به عنوان رئیس کتابخانه، فعالیت آن شروع شد (بحرالعلوم، ۱۳۵۵: ص ۷۹۹). کتابخانه انجمن آثار ملی تا پایان سال ۱۳۵۵، دارای ۸۸۹۱ جلد کتاب بود که ۶۹۴۹ جلد آن کتاب‌های فارسی خریداری یا اهدا شده، ۴۶ عنوان نسخه خطی و ۱۸۹۶ عنوان کتاب به زبان‌های خارجی بود (مارجا: ۶۰۲۵۳).

بخش قابل ملاحظه‌ای از کتاب‌های کتابخانه انجمن آثار ملی، متعلق به کتابخانه عبدالحسین خان بیات بود، که در سال ۱۳۴۸، براساس وصیت‌نامه‌اش، به این کتابخانه اهدا شد. ابتدا قرار بود این کتاب‌ها به وسیله عزت‌الله بیات، فرزند عبدالحسین خان بیات، به کتابخانه دبیرستان صمصامیه اراک منتقل شود که با پی‌گیری مسئولان انجمن، به کتابخانه انجمن اهدا شد (بایگانی راکد انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، صورتجلسه: ۲۸۹). در مجموع ۲۴۴۶ عنوان از کتاب‌های فارسی، ۳۸ عنوان از نسخه‌های خطی و ۶۶۲ عنوان از کتاب‌های خارجی کتابخانه انجمن آثار ملی متعلق به کتاب‌های اهدایی عبدالحسین خان بیات است (مارجا: ۶۰۲۵۳).

این کتابخانه محل رجوع ایران‌شناسان و دانشجویان داخلی و خارجی بود، از جمله دانشکده هنرهای زیبای دانشگاه تهران، دانشگاه ملی (شهید بهشتی)، دانشکده علم و صنعت و آموزشگاه‌ها و مدارس عالی که رشته تحصیلی و پژوهش‌هایشان درخصوص آثار تاریخی و مفاخر ملی بود (همانجا).

یکی از مجموعه‌های ارزشمند کتابخانه انجمن آثار ملی، عکس‌های نایاب و منحصر به فردی بود که علی‌خادم، از آثار تاریخی نقاط مختلف ایران، که برخی از آن‌ها دیگر وجود خارجی نداشتند، و نیز بازدیدهای رضاشاه از تخت‌جمشید و برخی آثار تاریخی دیگر، به انجمن اهدا کرده بود (همانجا). البته برای کتابخانه انجمن آثار ملی، عکس‌ها و فیلم‌های دیگری نیز از ابنیه و آثار تاریخی ایران خریداری شده بود (همان: ۷۲۴۱۴).

سیصد و هفت جلد کتاب چاپی کمیاب و مهم درخصوص خیام و رباعیات وی و ترجمه آن‌ها به زبان‌های مختلف، یکی دیگر از بخش‌های مهم کتابخانه انجمن آثار ملی است. این مجموعه را

انجمن در سال ۱۳۴۶ از احمد افشار شیرازی خریداری کرد (همان: ۶۰۲۵۳). علاوه بر مجموعه مذکور، در سال ۱۳۴۸ نیز، ایرج افشار و محمدتقی دانش‌پژوه یک نسخه خطی شاهنامه فردوسی را که جزء مجموعه کتب خطی احمد افشار شیرازی بود، به مبلغ ۶۵۰۰۰ ریال برای کتابخانه انجمن خریداری کردند (بایگانی راکد انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، صورتجلسه: ۲۹۳).

انجمن آثار ملی در سال ۱۳۴۸ نسبت به خریداری نسخه اصلی وقفنامه خواجه رشیدالدین فضل‌الله همدانی، از خانواده‌ای قدیمی در تبریز اقدام نمود و مبلغ ۵۰۰/۰۰۰ ریال «به عنوان حق الحفاظه و یا پاداش نگهداری» این نسخه، به این خانواده پرداخت کرد. همزمان آن لمبتون، ایران‌شناس و نماینده سیاسی انگلیس، خواستار خرید این نسخه برای موزه بریتانیا، به مبلغ ۵۰۰/۰۰۰ ریال، شده بود، زیرا وزارت فرهنگ حاضر به پرداخت بیش از ۳۰۰/۰۰۰ ریال به این خانواده نبود. انجمن پس از عکسبرداری و انتشار این نسخه، اصل وقفنامه را به کتابخانه ملی تبریز اهدا کرد (همان: ۲۹۴).

انجمن آثار ملی، علاوه بر کتابخانه مرکزی، کتابخانه‌های متعددی را در آرامگاه‌هایی که ساخته بود، تأسیس کرد (مارجا: ۷۲۴۱۴). حتی کتابخانه ملی نیز که در سال ۱۳۱۶ تأسیس شد، ایده بنای آن به وسیله انجمن آثار ملی ریخته شد. همزمان با برگزاری هزاره فردوسی در سال ۱۳۱۳، انجمن تصمیم گرفت کتابخانه‌ای، به نام کتابخانه فردوسی، از محل چهل هزار روپیه‌ای که زرتشتیان بمبئی هند از حدود بیست و سه سال پیش برای این منظور در نظر گرفته بودند، تأسیس کند. مقرر شد این کتابخانه به سبک معماری دوره فردوسی، با طراحی آندره گدار ساخته شود تا «مراسم افتتاح آن در موقع جشن [هزاره فردوسی] به عمل آید والا سنگ اول آن در آن موقع نصب شود» (بایگانی راکد انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، صورتجلسه: سی فروردین ۱۳۱۳). در جلسات انجمن آثار ملی در خصوص نوع کتاب‌هایی نیز که می‌بایستی در این کتابخانه نگهداری شود مذاکره می‌شد؛ عده‌ای از اعضای انجمن معتقد بودند چون این کتابخانه بنایی است که به یادگار فردوسی ساخته می‌شود، مناسب است که فقط شامل کتاب‌های مربوط به فردوسی باشد، اما نظر اکثر اعضا بر این بود که می‌بایستی «در کتابخانه مزبور کلیه کتب مربوط به فردوسی و تاریخ صنایع ایران ضبط گردد». محلی نیز که گدار برای احداث این کتابخانه پیشنهاد کرده بود، اراضی باغ ملی بود: «برطبق تشخیص مسیوگدار،

محل مناسب برای ساختمان بنا اراضی باغ ملی است که فضایی به مساحت پنجاه در پنجاه و سه گز بین محل وزارت خارجه و موزه ملی است (همان: سوم خرداد ۱۳۱۳).

چنانکه اشاره شد، در کنار بسیاری از آرامگاه‌هایی که انجمن می‌ساخت، کتابخانه‌ای نیز بنا می‌کرد که مهم‌ترین آن‌ها «کتابخانه ابن سینا» بود. صندلی‌های بزرگ و زیبای این کتابخانه به وسیله استاد یوسف و حاجی غلامرضا درودگر، طبق نقشه‌ای که هوشنگ سیحون، با اقتباس از آثار قدیمی ایران تهیه کرده بود، ساخته شد (مصطفوی، ۱۳۵۵: ص ۲۲).

در سال ۱۳۲۹، برای مشارکت جهانی در تهیه کتاب‌های این کتابخانه، طی اعلانی به زبان‌های فارسی، عربی، فرانسه و انگلیسی، به امضای وزیر وقت فرهنگ و رئیس هیئت مدیره انجمن، از تمامی مؤلفین، مؤسسات و ناشران داخلی و خارجی خواسته شد نسخه‌ای از آثار مربوط به ابن سینا را به کتابخانه ابن سینا اهدا کنند. در نتیجه تا اواسط سال ۱۳۳۱، تعداد ۱۴۰۰ جلد کتاب از نقاط مختلف ایران و سراسر جهان، در موضوعات گوناگون، به ویژه در شرح احوال و آثار ابن سینا دریافت شد که این کتاب‌ها به ۶۴۹ جلد کتاب‌های قدیمی کتابخانه افزوده گردید (صفا، ۱۳۸۴: صص ۲۰۰-۱۹۹). همچنین نمایشگاهی از نسخ خطی مربوط به ابن سینا در کتابخانه ملی، با کمک کتابخانه‌های دیگر، به ویژه موزه کاخ گلستان، برگزار شد (بایگانی راکد انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، اسناد: ۳۰۵۷، ۳۰۹۰، ۲۵۶۰ و ۲۰۵۰۵).

انجمن آثار ملی در تهیه فهرست کتاب‌های خطی کتابخانه‌های سراسر کشور نیز همکاری داشت و همیشه کمک‌هایی را برای این منظور در نظر می‌گرفت (مارجا: ۵۵۲۸۸ و ۷۲۴۱۴). در سال ۱۳۴۵، مبلغ ۳۶۰۶۰ ریال در وجه کاظم مدیرشانه‌چی بابت تهیه و تنظیم فهرست کتاب‌های کتابخانه‌های مسجد گوهرشاد و مدارس سلیمانیه و میرزا جعفر پرداخت کرد (بایگانی راکد انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، اسناد: ۱۲۸۴). تجهیز کتابخانه‌های سراسر کشور از دیگر اقدامات مورد توجه انجمن آثار ملی بود. کتابخانه وزیر یزد که موقوفه آستان قدس رضوی بود، بارها مورد حمایت انجمن قرار گرفت. در سال ۱۳۴۹ مبلغ یکصد و پنجاه هزار ریال در اختیار حاجی سیدعلی محمد وزیر، بانی این کتابخانه، گذاشته شد تا هرگونه مصلحت می‌داند برای کتابخانه مذکور هزینه کند.

فهرست نسخ خطی این کتابخانه نیز، با کمک انجمن در چندین جلد چاپ و منتشر شد (مارجا: ۶۰۰۹۶ و ۷۲۴۱۴؛ بایگانی راکد انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، صورتجلسه: ۲۹۲).

۳. جایزه آثار ملی

انجمن آثار ملی در جهت نهادینه‌ساختن امور فرهنگی، از جمله در حوزه کتاب، اقدامات ویژه‌ای انجام داد. از جمله این اقدامات تدارک جایزه آثار ملی در سال ۱۳۵۶ است. انجمن در این سال تصمیم گرفت به کتاب‌های برتری که در حوزه‌های ادبی، تاریخی، هنری و باستان‌شناسی چاپ و منتشر می‌شوند، براساس آیین‌نامه یا اساس‌نامه‌ای، با اهدای جایزه، از نویسندگان آن‌ها تقدیر کند. ایرج افشار، از سوی انجمن آثار ملی، مأمور تهیه این آیین‌نامه شد (همان: ۳۶۸). در ماده پنجم پیش‌نویس این آیین‌نامه که آن را آیین‌نامه یا اساس‌نامه «جایزه آثار ملی» نامیدند، در اقدامی تعجب‌انگیز و غیرمعارف، ابتدا اخذ این جایزه محدود به اعضای هیئت مؤسس انجمن آثار ملی شده بود که این امر با مخالفت محمود مهران، وزیر فرهنگ و عضو هیئت مذکور، مواجه شد: «مشخصاً قصد تألیف کتاب و شرکت در چنین مسابقه‌ای را ندارد ولی اصولاً محدود کردن اعضای هیأت مؤسسان انجمن آثار ملی جهت اخذ جایزه به‌نظر درست نمی‌آید» (همان: ۳۷۰). پس از این سخنان دکتر مهران، ماده پنج اساس‌نامه «جایزه آثار ملی» حذف شد و کلیات آن به تصویب رسید (همانجا).

برای اجرایی شدن این جایزه، براساس اساس‌نامه، هیئت داورانی صاحب نام، متشکل از غلامحسین صدیقی، غلامحسین مصاحب، ایرج افشار، محسن فروغی، عباس زریاب‌خویی، غلامحسین یوسفی و سیدجعفر شهیدی تشکیل شد و با پیشنهاد یحیی مهدوی، عضو هیئت مؤسس انجمن، مقرر شد حق‌الزحمه مناسبی هم برای داوران در نظر گرفته شود (همان: ۳۷۱). این هیئت در نخستین اقدام خود، پس از برگزاری چندین جلسه و بررسی آثار هفت الی هشت نفر از محققان و پژوهشگران کشور، فقط دو نفر از این افراد را شایسته دریافت «جایزه آثار ملی» در سال ۱۳۵۷

تشخیص داد. این دو نفر، یکی سیدمحمد محیط طباطبایی در حوزه تاریخ و ادبیات و دیگری محمدکریم پیرنیا، در حوزه مرمت بناهای تاریخی و آثار باستانی بود (همان: ۳۷۳).

در حالی که در آن سالها کتابهای دینی برجسته‌ای در ایران منتشر شده بود، از نگاه انجمن مغفول ماندند. از همین رو منوچهر سالور، عضو هیئت مؤسس انجمن، که نگاه مذهبی و اعتقادات دینی بارزی داشت، پیشنهاد کرد آثار آیت‌الله علامه امینی، صاحب کتاب «الغدیر» و سیدمرتضی شریف عسگری، معروف به علامه عسگری، رئیس سابق دانشگاه بغداد نیز، که با تسهیلات تجار ایرانی چندین عنوان کتاب درخصوص شیعه نوشته و تشیع را به‌طور کامل به دنیا معرفی کرده بود، در هیئت داوران مطرح و مورد بررسی قرار گیرد و این جایزه به آنان نیز اهدا گردد. پیشنهاد سالور با مخالفت محسن فروغی مواجه شد. وی گفت: «ایرج افشار و محمدتقی دانش‌پژوه از تمام کتبی که منتشر می‌شوند اطلاع دارند. بنابراین اگر کتابی قابل طرح در هیئت داوران باشد آنان مطرح خواهند کرد». وی افزود «هرکسی از هر کتابی که منتشر می‌شود و به آثار ملی مربوط می‌گردد می‌تواند به انجمن اطلاع دهد تا در هیئت داوران مورد بررسی قرار گیرد» (همانجا). فروغی در ادامه پرداختن به چنین کتاب‌هایی را موجب اعتراض دیگران دانست و گفت: «اشخاصی به ایشان تذکر داده‌اند که انجمن آثار ملی بیشتر در مورد احداث و ترمیم آرامگاه بزرگان دین اقدام می‌کند تا بزرگان دیگر» (همانجا). معلوم نیست آن دیگرانی که محسن فروغی از آنان نام می‌برد چه کسانی هستند؛ شاید منظور کسانی بودند که در حلقه هنری فرح پهلوی قرار داشتند.

محمدتقی مصطفوی، دیگر عضو هیئت مؤسس انجمن، که فردی مذهبی بود و همراه با سالور رابطه خوبی با روحانیون و علما داشت، اعلام کرد، با توجه به این که سیدجعفر شهیدی که آشنایی کاملی به کتابهای دینی دارد، همراه با عباس زریاب‌خویی «که درجه اجتهاد دارند» عضو هیئت داوران هستند، پیشنهاد منوچهر سالور درخصوص شخصیت‌های مذکور در هیئت داوران مطرح شود. وی همچنین اظهار داشت دادن جایزه انجمن به آیت‌الله علامه عسگری ممکن است به ضرر او تمام شود، زیرا طبقه تجار نسبت به دستگاه‌های دولتی خوش‌بین نیستند و احتمالاً در آینده نیز از کمک به علامه عسگری خودداری خواهند کرد. جعفر شریف‌امامی، دیگر عضو هیئت مؤسس

انجمن، با تأیید نظر محمدتقی مصطفوی، گفت: «تصور نمی‌رود امثال آیت‌الله عسگری حاضر باشند که جایزه‌هایی همانند جایزه انجمن را بپذیرند» (همانجا). به نظر می‌رسد این سخنان برخی از اعضای هیئت مؤسس انجمن که در نهم مرداد ۱۳۵۷ و در آستانه پیروزی انقلاب اسلامی بیان شده، تحت تأثیر حوادث انقلاب و فضای ضد حکومتی حاکم بر جامعه بوده است. نکته مهم آن‌که اعضای انجمن هم که خود از رجال حکومتی بودند به شکاف عمیق ملت و حکومت پی برده بودند.

سرانجام این جایزه طی مراسمی در ساعت شش بعدازظهر ۲۳ مهر ۱۳۵۷ در تالار آیینه انجمن آثار ملی، برای اولین بار و آخرین بار، به سیدمحمد محیط طباطبایی، «از محققان طراز اول کشور» و کریم پیرنیا «صاحب نظرات و پژوهش‌ها و تألیفات ارزنده درباره معماری اصیل ایرانی» اهدا شد. مبلغ جایزه محیط طباطبایی یک میلیون ریال و مبلغ جایزه پیرنیا سیصد هزار ریال بود (همان: ۳۷۴).

در سال ۱۳۵۶، منوچهر اقبال، رئیس هیئت مدیره و مدیرعامل شرکت ملی نفت ایران، مبلغ دو میلیون ریال از طرف شرکت مذکور برای تأمین مبلغ «جایزه آثار ملی» در اختیار انجمن آثار ملی قرار داد تا به بهترین مؤلفین و مصنفین حوزه‌های تاریخ، باستان‌شناسی، هنر و میراث‌های ملی تعلق گیرد؛ جوایز منتخبین سال ۱۳۵۷ نیز از همین محل پرداخت شد (همان: ۳۶۶ و ۳۷۱).

در جلسات هیئت مؤسسين انجمن آثار ملی درخصوص اینکه ممکن است همه محققان و پژوهشگران حاضر نباشند آثار خود را برای گرفتن جایزه به انجمن بفرستند، بحث و تبادل نظر شد و پیشنهاد گردید علاوه بر صدور اعلانی مبنی بر ارسال نسخه‌ای از کتاب‌هایی که در سراسر کشور چاپ می‌شود به انجمن، خود انجمن نیز اشخاصی را برای خواندن کتاب‌هایی که چاپ می‌شوند در نظر بگیرد تا با کمک آنان کتاب‌های مناسب دریافت جایزه به هیئت داوران معرفی شوند (همان: ۳۶۶).

اگرچه اقدام انجمن در این زمینه دوامی نداشت، اما فعالیت‌های آن در حوزه کتاب‌آثاری به میراث گذاشت که مرجع مهمی در تاریخ، فرهنگ و ادبیات ایران بشمار می‌روند؛ آثاری که متوقف در زمان نیستند و برخی از آن‌ها در سال‌های اخیر هم تجدید چاپ شده‌اند. اگر این وظیفه در حوزه آثار

مکتوب دینی نیز صورت می‌گرفت، می‌شد گفت‌انجمن به جایگاه خود در یک جامعه مذهبی واقف بوده است؛ موضوعی که توسط برخی از اعضای انجمن با نگرشی مبتنی بر ناسیونالیسم و تجدد غربی نادیده گرفته می‌شد.

نتیجه‌گیری

انجمن آثار ملی به عنوان پادارترین نهاد فرهنگی در تاریخ معاصر ایران اقدامات و آثار زیادی در کارنامه‌اش دارد. بخشی از این فعالیت‌ها و آثار در حوزه کتاب است. این انجمن در زمینه چاپ و نشر کتاب توانست به یک نهاد علمی و فرهنگی اثرگذار تبدیل شود. فعالیت‌های انجمن در جنبه‌های گوناگون حوزه کتاب، اعم از تألیف، ترجمه و چاپ کتاب، تأسیس کتابخانه، خرید کتاب و نسخ خطی و اعطای جایزه کتاب برتر حاکی از نگاه همه‌جانبه اعضای انجمن به کتاب، به عنوان مهمترین و مؤثرترین رسانه برای فرهنگ‌سازی، ایجاد هویت جمعی و اشاعه شاخصه‌های ایدئولوژی حاکمیت بود. هویتی که در آن ضمن زدودن رنگ اسلامی از تمدن ایرانی، ترویج ناسیونالیسم باستانگرا و تجدد غربی و هر آن چیز تازه و خارجی در عرصه فرهنگی در اولویت قرار داشت.

این انجمن که خود را در قبال حاکمیت همچون اتاق فکری می‌دانست، از طریق ارسال کتاب‌های چاپ شده برای محققان، استادان بزرگ دانشگاه، ایران‌شناسان، و حتی مدرسین و علمای حوزه‌های علمیه و مدارس دینی و نیز سفارش تألیف کتاب به آنان، سعی کرد با نخبگان جامعه ارتباط برقرار کند. اما نگاه تک بعدی حاکمیت و انجمن به فرهنگ باعث شد تنها بخشی از نخبگان جامعه با اهداف و برنامه‌های آن همراه شوند. ضمن اینکه، فرهنگ‌سازی انجمن در بین توده مردم، به دلیل فاصله موجود بین حاکمیت و ملت، چندان موفقیت‌آمیز نبود.

در مجموع انجمن آثار ملی، صرف نظر از نگاه ویژه آن به فرهنگ، در حوزه کتاب کارنامه پرباری داشت. در واقع بخشی از فعالیت‌های انجمن آثار و مفاخر فرهنگی میراثی مانا از انجمن آثار ملی است. بی‌جهت نبود که نام و اهداف انجمن پس از پیروزی انقلاب اسلامی تغییر کرد تا تمامی

جنبه‌های فرهنگی ایران مدنظر قرار گیرد. نام بعدی آن با عنوان انجمن آثار و مفاخر فرهنگی ناظر بر تمامی جنبه‌های فرهنگی با صبغه ملی و دینی است.

منابع

۱. سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (ساکما): ۲۴۰۰۰۵۷۹۸؛ ۲۹۷۰۲۲۱۵۴؛ ۲۹۷۰۱۴۵۹۷.
۲. مرکز اسناد ریاست جمهوری اسلامی ایران (مارجا): ۷۲۴۱۴؛ ۶۰۲۵۳؛ ۳۰۵۷؛ ۳۰۹۰؛ ۲۵۶۰؛ ۲۰۵۰۵؛ ۵۵۲۸۸؛ ۶۰۹۶؛ ۵۰۱۶۹؛ ۵۶۵۷۸.
۳. بایگانی راکد انجمن آثار و مفاخر فرهنگی (اسناد): ۱-۶/۱۳۹۸؛ ۲۴۳۹؛ ۳۱-۵/۱۳۹۸؛ ۲۶۴؛ ۳۲-۵/۱۳۹۸؛ ۳۲-۵/۱۳۹۸؛ ۹۴۴۵/۱۷۳۶؛ ۷۹۴؛ ۳۳-۵/۱۳۹۸؛ ۲۶۸۹؛ ۳۰۱۲؛ ۶۸۹؛ ۳۴-۵/۱۳۹۸؛ ۳۵۸۸؛ ۱۲۸۴.
۴. _____ (صورتجلسات هیئت مؤسسين): ۲۸۴؛ ۲۸۵؛ ۲۸۹؛ ۲۹۲؛ ۲۹۳؛ ۲۹۴؛ ۲۹۸؛ ۲۹۹؛ ۳۰۸؛ ۳۱۵؛ ۳۵۱؛ ۳۵۳؛ ۳۵۵؛ ۳۵۶؛ ۳۶۱؛ ۳۶۵؛ ۳۶۶؛ ۳۶۷؛ ۳۶۸؛ ۳۷۰؛ ۳۷۱؛ ۳۷۳؛ ۳۷۴؛ سی فروردین ۱۳۱۳؛ بیستم اردیبهشت ۱۳۱۳، سوم خرداد ۱۳۱۳.

کتاب:

۱. بحرالعلومی، حسین، ۱۳۵۵، کارنامه انجمن آثار ملی از آغاز تا ۲۵۳۵ شاهنشاهی (۱۳۰۱ - ۱۳۵۵ هجری خورشیدی)، تهران، انجمن آثار ملی.
۲. تقی‌زاده، سیدحسین، ۱۳۶۸، زندگی طوفانی (خاطرات سیدحسین تقی‌زاده)، تهران، محمدعلی علمی.
۳. صدیق، عیسی، ۱۳۵۴، یادگار عمر، ج ۲، تهران، دهخدا.
۴. صفا، ذبیح‌الله، ۱۳۸۴، جشن‌نامه ابن‌سینا: سرگذشت و تألیفات و اشعار و آراء ابن‌سینا، ج ۱، تهران، انجمن آثار و مفاخر فرهنگی.

۵. مهران، فاطمه؛ غلامرضایی، محمود، ۱۳۵۶، فهرست کتاب‌های کتابخانه انجمن آثار ملی، بخش نخست نسخه‌های خطی، تهران، انجمن آثار ملی.

۶. یادنامه فردوسی، مشتمل بر ۱۱ مقاله و ۲۷ چکامه به مناسبت تجدید ساختمان آرامگاه فردوسی، ۱۳۴۹، تهران، انجمن آثار ملی.

مقاله:

۱. مصطفوی، سیدمحمدتقی، ۱۳۵۵، آرامگاه ابن‌سینا، تهران، نشریه انجمن آثار ملی، شماره ۲، تابستان و شهریور، صص ۲۸-۹.

۲. معصومی، غلامرضا، ۱۳۵۵، شمه‌ای از پیشینه باستانشناسی ایران و اقدامات انجام شده در پنجاه سال شاهنشاهی پهلوی دوم، تهران، بررسی‌های تاریخی، شماره ۵، سال یازدهم، آذر و دی، صص ۱۷۰-۱۰۷.

۳. نجم‌آبادی، محمود، ۱۳۵۳، ابن‌سینا: نابغه جهان پزشکی، مردی برتر از عصر خویش، تهران، هنر و مردم، شماره ۱۴۵، سال سیزدهم، آبان، صص ۵۴-۴۶.

فهرستی از انتشارات انجمن آثار ملی (بحرالعلومی، ص ۹۷۳-۹۸۰)

عنوان	پدیدآورنده	سال انتشار
فهرست مختصری از آثار و ابنیه تاریخی ایران	-	۱۳۰۴
آثار ملی ایران	هرتسفلد، ارنست	۱۳۰۴
شاهنامه و تاریخ	هرتسفلد، ارنست	۱۳۰۵
کشف دو لوح تاریخی در همدان	هرتسفلد، ارنست - ترجمه مجتبی مینوی	۱۳۰۵
سه خطابه درباره آثار ملی و تاریخی ایران	محمدعلی فروغی، ارنست هرتسفلد و علی هانپال	۱۳۰۶
کشف الواح تاریخی تخت جمشید	هرتسفلد، ارنست	۱۳۱۲
کنفرانس محمدعلی فروغی راجع به فردوسی	فروغی، محمدعلی	۱۳۱۳
تحقیق مختصر در احوال و زندگانی فردوسی	سیاح، فاطمه	۱۳۱۳
یادگارهای یزد، معرفی ابنیه تاریخی و آثار باستانی	افشار، ایرج	۱۳۴۸
آثار باستانی آذربایجان، آثار و ابنیه تاریخی شهرستان تبریز	کارنگ، عبدالعلی	۱۳۵۱

۱۳۵۵	ترابی طباطبائی، جمال	آثار باستانی آذربایجان، آثار و ابنیه تاریخی شهرستان‌های اردبیل، ارسباران، خلخال، سراب، مشکین‌شهر، مغان
۱۳۵۳	مولوی، عبدالحمید	آثار باستانی خراسان
۱۳۴۸	نراقی، حسن	آثار باستانی شهرستانهای کاشان و نطنز
۱۳۶۱	مصطفوی، محمدتقی	آثار تاریخی طهران
۱۳۵۲	رفیعی مهرآبادی، ابوالقاسم	آثار ملی اصفهان
۱۳۵۹	گاوبه، هانیس	ارجان و کهگیلویه از فتح عرب تا پایان دوره صفوی
۱۳۴۹	ستوده، منوچهر	از آستارا تا استارباد
۱۳۴۳	بهشتیان، عباس	بخشی از گنجینه آثار ملی اصفهان
۱۳۴۸	مهراز، رحمت‌الله	بزرگان شیراز: تحقیقی در باره زاهدان، عرفا، دانشمندان، مؤلفین، شعرا، پادشاهان، وزراء، اماکن مقدسه و زیارتگاههای شیراز
[۱۳۵۲]	قربانی، ابوالقاسم	بیرونی‌نامه، تحقیق در آثار ریاضی ابوریحان بیرونی
۱۳۵۸	نولدکه، تئودور	تاریخ ایرانیان و عربها در زمان ساسانیان
۱۳۵۳	افسر، کرامت‌الله	تاریخ بافت قدیمی شیراز

۱۳۴۸	بناکتی، داود بن محمد- به کوشش جعفر شعار	تاریخ بناکتی
۱۳۵۲	مشکور، محمدجواد	تاریخ تبریز تا پایان قرن نهم هجری
[بی تا]	مؤید ثابتی، علی	تاریخ نیشابور
۱۳۲۹		تجلیل ابوعلی سینا در پنجمین دوره اجلاسیه یونسکو در فلورانس
۱۳۴۲	سامی، علی	تمدن ساسانی
۱۳۵۳	طرب نائینی، محمد جعفر- به کوشش ایرج افشار	جامع جعفری (تاریخ یزد در دوران نادری، زندیه و عصر سلطنت فتحعلی شاه)
۱۳۴۱	استرآبادی، محمدمهدی بن محمد نصیر	جهانگشای نادری
۱۳۵۹	اقتداری، احمد	خوزستان و کهکیلویه و ممسنی، جغرافیای تاریخی و آثار باستانی
۱۳۴۶	همائی، جلال الدین	خیامی نامه
۱۳۴۱	استر آبادی، محمد مهدی	دره نادره، تاریخ عصر نادرشاه
۱۳۵۴	اقتداری، احمد	دیار شهریاران

۱۳۴۵	کریمان، حسین	ری باستان
۱۳۴۹	ورجاوند، پرویز	سرزمین قزوین
[۱۳۵۲]	معصومی، غلامرضا	سیراف " بندر طاهری " اشاراتی از گذشته سیراف کنونی (بخش ویژه‌ای در باره قلعه شیخ سیراف)
۱۳۵۲	طاهری، ابوالقاسم	سیر فرهنگ ایران در بریتانیا یا تاریخ دوپست ساله مطالعات ایرانی
۱۳۶۰	اقبال آشتیانی، عباس	ظهور تیمور
۱۳۴۸	عباس، احسان	عهد اردشیر
۱۳۵۲	شوشتری، علاءالملک بن نورالله	فردوس، در تاریخ شوشتر و برخی از مشاهیر آن
۱۳۴۹	محقق، مهدی	فیلسوف ری از محمد بن زکریای رازی
۱۳۵۶	کریمان، حسین	قصران (کوهسران)
[۱۳۵۶]	سجادی، ضیاءالدین	کوی سرخاب تبریز، مقبره الشعراء
[۱۳۵۲]	ضیاءپور، جلیل	مادها و بنیانگذاری نخستین شاهنشاهی در غرب فلات ایران
۱۳۵۴	فتحی، نصرت‌الله	مجموعه آثار قلمی شادروان ثقه‌الاسلام شهید تبریزی

۱۳۵۱	انجمن آثار ملی	مجموعه انتشارات قدیم انجمن
۱۳۵۰	قائم مقامی، جهانگیر	مقدمه‌ای بر شناخت اسناد تاریخی
۱۳۳۹	رضازاده شفق، صادق	نادرشاه از نظر خاورشناسان به ضمیمه تاریخچه نادرشاه
۱۳۳۹	قدوسی، محمدحسین	نادرنامه
۱۳۳۹	فردوسی ثانی - تصحیح احمد سهیلی خوانساری	شاهنامه نادری
۱۳۴۰	بازن، پادری - ترجمه علی اصغر حریری	نامه‌های طیب نادرشاه
۱۳۴۹	مشکور، محمدجواد	نظری به تاریخ آذربایجان و آثار باستانی و جمعیت‌شناسی آن
۱۳۵۵	باستانی پاریزی، محمد ابراهیم	وادی هفت واد، بحثی در تاریخ اجتماعی و آثار تاریخی کرمان
۱۳۵۶		یادنامه فرح‌الله آق‌اولی
۱۳۴۵	هرتسفلد، ارنست	تاریخ باستانی ایران بر بنیاد باستانشناسی
۱۳۳۹	مصاحب، غلامحسین	حکیم عمر خیام بعنوان عالم جبر، مشتمل بر متون و ترجمه فارسی آثار خیام

۱۳۵۰	کمپفر، انگلبرت - ترجمه کیکاووس جهاننداری	در دربار شاهنشاه ایران
[بی تا]	افشار، ایرج	المختارات من الرسائل
۱۳۳۹	مقتدر، غلامحسین	نبردهای بزرگ نادرشاه
۱۳۵۰	فضایلی، حبیب‌الله	اطلس خط، تحقیق در خطوط اسلامی
۱۳۵۸	بابلون، ارنست	سکه‌های ایران در دوران هخامنشی
[بی تا]	فرشته‌نژاد، مرتضی	گره‌سازی و گره‌چینی در هنر معماری ایران
[بی تا]	شفائی، جواد	هنر گره‌سازی در معماری و درودگری
۱۳۴۹	ذکاء، یحیی	تاریخچه ساختمانهای ارگ سلطنتی تهران و راهنمای کاخ گلستان
۱۳۴۴	انجمن آثار ملی	یادنامه حسین علاء
۱۳۵۴	طاهری، ابوالقاسم	تاریخ روابط بازرگانی و سیاسی انگلیس و ایران از دوران فرمانروائی مغولان تا پایان عهد قاجاریه
۱۳۵۱	غزالی، محمد بن محمد - به کوشش جلال‌الدین همایی	نصیحه‌الملوک

۲۵۳۶	رشیدالدین فضل‌الله - زیر نظر ایرج افشار و مجتبی مینوی	وقفنامه ربع رشیدی
۱۳۴۷	امام شوشتری، محمدعلی	فرهنگ واژه‌های فارسی در زبان عربی
۱۳۵۲	فروه‌وشی، بهرام	فرهنگ فارسی به پهلوی
۱۳۳۹	مصطفوی، جلال	جبر و مقابله خیام
[۱۳۵۵]	ابوریحان بیرونی - پژوهش ابوالقاسم قربانی	تحریر استخراج الاوتار
۱۳۵۲	به خامه اعتضاد السلطنه و ملاعلی اصفهانی - به کوشش اکبر دانا سرشت	ترجمه یک فصل از آثارالباقیه
۱۳۵۳	ابوریحان بیرونی - به کوشش جلالدین همایی	التفهیم لاوائل صناعه التنجیم
۱۳۳۲	تصحیح غلامحسین صدیقی	قراضه طبیعیات منسوب به شیخ‌الرئیس ابو علی سینا
۱۳۴۴	جرجانی، اسماعیل	ذخیره خوارزمشاهی

۱۳۳۰	ابن سینا، حسین بن عبدالله- تصحیح محمد مشکوه	رگشناسی یا رساله در نبض
۱۳۳۱	ابن سینا، حسین بن عبدالله- تصحیح جلال‌الدین همایی	معیارالعقول
۱۳۳۹	عطار، محمد بن ابراهیم- تصحیح مهدی محقق	اشترنامه
۱۳۵۵	به کوشش جواد مقصود	شرح احوال و آثار باباطاهر عریان
۱۳۴۷	مستوفی، یوسف بن علی	خردنامه
۱۳۵۲	فردوسی، ابوالقاسم- به کوشش محمدعلی اسلامی ندوشن	داستان داستانها، رستم و اسفندیار
۱۳۵۰	شفیعی، محمود	دانش و خرد فردوسی
۱۳۴۵	به کوشش امیری فیروزکوهی	دیوان صائب
۱۳۴۱	به کوشش تقی تفضلی	دیوان غزلیات و قصاید عطار
۱۳۵۷	شهیدی، جعفر	شرح لغات و مشکلات دیوان انوری ابیوردی

۱۳۴۲	رشیدی تبریزی، یار احمد- تصحیح جلالدین همایی	طریخانه (رباعیات حکیم خیام نیشابوری)
۱۳۵۲	خیام، عمر بن ابراهیم	غیاث‌الدین ابوالفتح حکیم عمر خیام نیشابوری
۱۳۴۹	یغمائی، حبیب	فردوسی و شاهنامه او، شرح حال فردوسی از ماخذ شاهنامه، مقدمه قدیم شاهنامه و تحقیق در باره شاهنامه
۱۳۴۶	مینوی، مجتبی	فردوسی و شعر او
۱۳۵۰	رضازاده شفق، صادق	فرهنگ شاهنامه
۱۳۴۷	افشار، ایرج	کتاب‌شناسی فردوسی
۱۳۴۸- ۱۳۵۰	دبیر سیاقی، محمد	کشف الابیات شاهنامه فردوسی
۱۳۵۱	فروغی، محمد علی	مقالات فروغی درباره شاهنامه فردوسی
۱۳۳۷	جاجرمی، محمد بن بدر- تحشیه میرصالح طیبی	مونس‌الاحرار فی دقائق‌الاشعار
۱۳۵۰	رضا، فضل‌الله	نگاهی به شاهنامه تناور درخت خراسان
۱۳۴۹	یغمائی، حبیب	یادنامه تقی‌زاده

۱۳۴۹		یادنامه فردوسی، مشتمل بر ۱۱ مقاله و ۲۷ چکامه
۱۳۴۰	عطار، محمد بن ابراهیم- تصحیح احمد سهیلی خوانساری	خسرونامه
۱۳۴۲	یکانی، علی اصغر	نادره ایام حکیم عمر خیام و رباعیات او
۱۳۳۲	ابن سینا، حسین بن عبدالله- تصحیح احسان یارشاطر	پنج رساله
۱۳۳۲	ابن سینا، حسین بن عبدالله- تصحیح احسان یارشاطر	ترجمه فارسی اشارات و تنبیهات
۱۳۵۸	محدث، جلال‌الدین	تعلیقات نقض
۱۳۳۱	صفا، ذبیح‌الله	جشن‌نامه ابن سینا
۱۳۳۰	ابن سینا، حسین بن عبدالله- تصحیح محمود نجم‌آبادی	رساله جودیه
۱۳۳۱	ابن سینا، حسین بن عبدالله- تصحیح موسی عمید	رساله در حقیقت و کیفیت سلسله موجودات و تسلسل اسباب و مسببات

۱۳۳۱	ابن سینا، حسین بن عبدالله- تصحیح موسی عمید	رساله نفس
۱۳۴۷	دانش پژوه، محمدتقی	روزبهارنامه
۱۳۵۴	ثقفی، ابراهیم بن محمد- تصحیح میرجلالدین محدث	الغارات
۱۳۵۳	زرین کوب، عبدالحسین	فرار از مدرسه، درباره زندگی و اندیشه ابوحامد غزالی
۱۳۵۸	محمود بن عثمان	فردوس المرشدیه فی اسرارالصمدیه
۱۳۵۶	مهران، فاطمه	فهرست کتابهای کتابخانه انجمن آثار ملی
۱۳۵۳	بیانی، مهدی	کتابشناسی کتابهای خطی
۱۳۳۱	ابن سینا، حسین بن عبدالله- تصحیح جلال الدین همایی	کنوزالمعزمین
۱۳۵۸	عبدالجلیل قزوینی	نقض، معروف به بعض مثالب النواصب فی نقض " بعض فضائح الروافض "
۱۳۴۷	صدیق، عیسی	آرامگاه غزالی

۱۳۳۱	ابن سینا، حسین بن عبدالله- تصحیح محمد معین	الهیات دانشنامه علایی
۱۳۴۸	منسوب به ابن سینا- تصحیح غلامحسین صدیقی	ظفرنامه
۱۳۵۴، ۱۳۷۵	اقتداری، احمد	آثار و بناهای تاریخی خوزستان " دیار شهریاران "
۱۳۴۳	مصطفوی، محمد تقی	اقلیم پارس
[بی تا]	گلزاری، مسعود	کرمانشاهان - کردستان، شامل بناها و آثار تاریخی اسدآباد کنگاور- صحنه
۱۳۳۵	مدرسی طباطبایی، حسین	تربت پاکان: آثار و بناهای قدیم محدوده کنونی دارالمؤمنین قم

تصویر نمونه اسناد

